

diversum, idem majori ratione censendum est de metaphysica respectu illarum; ergo non versatur circa res omnes, quas aliæ scientiæ considerant secundum proprias rationes, quibus ab eis considerantur.

Opinio tenenda, et pro ea prima conclusio.

12. *Ens concipi potest, et quasi totum actuale, et ut totum potentiale.* — Hæc posterior sententia vera est et tenenda, quam ut distinctius proponamus et confirmemus, et ut clarius constet de quibus rebus nobis in discursu hujus doctrinæ tractandum sit, nonnullæ propositiones subjiciendæ sunt. Dico ergo primo: quamvis hæc scientia consideret ens in quantum ens, et proprietates quæ ipsi ut sic per se conveniunt, non tamen sistit in præcisa, et quasi actuali ratione entis ut sic, sed ad aliqua inferiora consideranda descendit secundum proprias eorum rationes. Totâ hæc assertio constat ex dictis in præcedente sectione; et quoad priorem partem de ente in quantum ens, confirmari potest ex adductis inter referendam secundam sententiam. Quoad alteram vero partem confirmari potest ex dictis circa primam sententiam; et statim amplius declarabitur. Solum est animadvertendum, quod dialectici dicunt, genus considerari posse, vel ut totum actuale, vel ut potentiale, seu (quod idem est) considerari posse ut abstractum abstractione præcisiva, id est, secundum id tantum quod in sua ratione formali actu includit in suo conceptu objectifo sic præciso, vel abstractione totali, ut abstrahitur tanquam totum potentiale includens inferiora in potentia, hoc (inquam) quod de genere dicitur, posse suo modo applicari ad ens in quantum ens, nam et habet suam rationem formalem, quasi actualem, quæ præcisa secundum rationem considerari potest, et inferiora habet, quæ suo modo in potentia includit secundum rationem. Quando ergo ratio aliqua communis assignatur, ut adæquatum objectum alicujus potentiae, vel habitus, non semper assignatur ut est quid actuale, et omnino præcisum abstractione formali, sed ut includit aliquo modo inferiora: sicut ens naturale, vel substantia materialis dicitur esse subjectum adæquatum philosophiæ, non tantum secundum præcisam rationem substantiæ materialis, ut sic, sed etiam secundum proprias rationes inferiorum substantiarum materialium, corruptibilium vel incorruptibilium, etc. Sic ergo, cum metaphysica dicitur versari circa ens in quantum ens, non est

existimandum sumi ens omnino ac formaliter præcisum, ita ut excludantur omnia inferiora, secundum proprias rationes, quia hæc scientia non sistit in sola consideratione illius rationis formalis actualis; sumenda ergo est illa ratio, prout includit aliquo modo inferiora

13. *Quas rationes in particulari speculetur metaphysica, quas non item.* — Dico secundo: hæc scientia non considerat omnes proprias rationes seu quidditates entium in particulari, seu ut talia sunt, sed solum eas quæ sub propria ejus abstractione continentur, vel quatenus sunt cum illa necessario conjunctæ. Hæc est mens Aristotelis, et auctorum quos citavi in secunda sententia, et aliorum qui de hac scientia scripserunt. Qui omnes distinguunt triplicem abstractionem in scientiis speculativis et realibus, quales sunt tres supra numeratæ, physica, mathematica et metaphysica; nam de aliis scientiis vel moralibus, vel practicis, alia est ratio et modus considerandi unitatem objecti, vel ex fine scientiæ, vel ex modo procedendi, de quo alias. Illæ ergo tres scientiæ in aliqua abstractione conveniunt: nam omnes considerant de rebus in universali; differunt tamen in abstractione quasi formali et præcisiva a materia, nam philosophia quamvis abstrahat a singularibus, non tamen a materia sensibili, id est, subjecta accidentibus sensibilibus, sed ea potius utitur in suo ratiocinandi modo. Mathematica vero abstrahit quidem secundum rationem a materia sensibili, non autem ab intelligibili, quia quantitas, quantumvis abstrahatur, non potest concipi, nisi ut res corporea et materialis. Metaphysica vero dicitur abstrahere a materia sensibili et intelligibili, et non solum secundum rationem, sed etiam secundum esse, quia rationes entis, quas considerat, in re ipsa inveniuntur sine materia; et ideo in proprio et objectifo conceptu suo per se non includit materiam. De qua triplici abstractione, et partitione harum trium scientiarum per has abstractiones ex professo disseritur in libris Posteriorum. Nunc nobis sufficiat hactenus non esse inventam aptiorem rationem distinguendi has scientias, et aliunde hanc videri satis convenientem; nam, cum hæ scientiæ sint de rebus ipsis, sintque maxime speculativæ, ideoque abstractione utantur, ut constituent objectum scibile de quo possint demonstrationes fieri, recte ex diverso modo abstractionis intelligitur variari objectum scibile ut sic; et ideo so-

let dici hæc abstractio, quatenus in ipso objecto fundamentum habet, ratio formalis sub qua talis objecti in ratione scibilis. Item, quia res eo sunt perfectius intelligibiles, quo magis abstrahunt a materia: et similiter cognitio, quo est de objecto immaterialiori, et consequenter abstractiori, eo est certior; et ideo ex diverso gradu abstractionis seu immaterialitatis recte consideratur varietas objectorum scibilium et scientiarum. Ex hac autem recepta doctrina facile intelligitur et probatur assertio posita, quia scientia non transgreditur limites sui objecti formalis, seu rationis formalis sub qua sui subjecti; considerat autem quidquid sub illa continetur; ergo hæc scientia considerat omnia entia, seu rationes entium quæ sub prædicta abstractione continentur; et ultra non progreditur, nam cætera ad physicam vel mathematicam spectant.

14. *Rationem substantiæ ut sic, et accidentis ut sic considerat metaphysica.* — *Quid sit abstrahere a materia secundum esse.* — Ut hoc autem clarius intelligatur, dico tertio: hæc scientia sub ratione entis considerat rationem substantiæ, ut sic, et rationem etiam accidentis. De hac assertionem nullus dubitat; et patet facile ex principio posito, quia illæ duæ rationes abstrahunt a materia secundum esse; ut enim supra diximus, et recte notavit D. Thomas in prolog. Metaphysicæ, non solum dicuntur abstrahere a materia secundum esse illæ rationes entium, quæ nunquam sunt in materia, sed etiam illæ quæ possunt esse in rebus sine materia, quia hoc satis est ut in sua ratione formali materiam non includant, neque illam per se requirant. Accedit etiam quod hæ rationes sunt scibiles, et habere possunt attributa, veluti adæquata et propria, et ad aliam scientiam non spectant; pertinent ergo ad hanc; non potest enim intellectus humanus si perfecte sit dispositus, carere hujusmodi scientia. Unde, sicut philosophia considerans de variis speciebus substantiarum materialium, considerat subinde communem rationem materialis substantiæ, et adæquata principia, et proprietates ejus; rursusque agens de variis speciebus viventium, considerat communem rationem viventis ut sic, et propria principia, et proprietates ejus; ita scientia humana (ut sic dicam) considerans varios gradus et rationes entium, necesse est ut consideret communem rationem entis. Item, cum varias substantias speculetur, et varia accidentia, necesse est ut consideret communes rationes substantiæ, et acci-

dentis; hoc autem non præstat, nisi per hanc universalem, et principem scientiam.

15. *Quæ aliæ rationes sub ente ad metaphysicam considerationem pertineant.* — Atque hinc constat (ne eadem repetamus) idem dicendum esse de omnibus rationibus communibus, quæ sub ente, substantia et accidente ita abstrahi possunt, ut sint in rebus sine materia; hujusmodi sunt ratio entis creati vel increati, substantiæ finitæ aut infinitæ, et similiter accidentis absoluti vel respectivi, qualitatis, actionis, operationis aut dependentiæ, et similia. De quibus observandum est, plures posse abstrahi rationes communes rebus materialibus et immaterialibus, quarum consideratio juxta principium positum in rigore deberet ad hanc scientiam spectare, ut est communis ratio viventis, quæ abstrahi potest a rebus materialibus et immaterialibus; item communis ratio cognoscentis et intelligentis, sicut etiam communis ratio entis necessarii, seu incorruptibilis, ab hac scientia considerantur; tamen, quia plures ex prædictis rationibus, ut a nobis cognoscuntur, non nisi ex diversis animarum gradibus cognosci possent, ideo nihil de illis potest hic convenienter dici, præter ea quæ in scientia de anima dicuntur; ideoque in eum locum ea prædicata rejicimus, quæ ex operationibus vitæ sumuntur et communia sunt.

16. *Prædicata solis immaterialibus rebus communia, hujus sunt considerationis.* — Secundo, ulterius a fortiori inferitur pertinere ad hanc scientiam tractare in particulari de omnibus entibus seu rationibus entium, quæ non nisi in rebus immaterialibus inveniri possunt, ut est communis ratio substantiæ immaterialis, ratio primæ seu increatæ substantiæ, et spiritus etiam creati, et omnium specierum, seu intelligentiarum quæ sub ipso continentur. Solum est attendendum, has substantias, præsertim creatas, valde imperfecte posse naturaliter cognosci, ad summum secundum quasdam communes rationes, et negativos conceptus, non tamen secundum proprias et específicas differentias; eo tamen modo quo cognosci possunt, ad hanc scientiam potissimum peruenere earum contemplationem, ut supra dictum est. Non enim pertinet proprie et per se ad physicam, nisi fortasse secundum quamdam rationem communem extrinsecam, et non satis certam, scilicet quatenus Angeli sunt motores coelestium orbium; per se autem, et quoad cognitionem essentiæ et proprietatum intelligentiarum,

quæ naturaliter haberi potest, excedunt physicam facultatem, quia sunt a sensibus remotissimæ, et ideo earum cognitio difficilior est et altior. Pertinet ergo ad hanc scientiam, quæ hominem perficit secundum id quod in eo præstantissimum est, et in quo ejus felicitas naturalis magna e parte consistit, id est, in contemplatione rerum altissimarum, ut Aristoteles dixit, 10 Ethic., cap. 7.

17. *Communis ratio causæ, et quatuor generum causarum, et potissimæ illarum causalitates ad metaphysicam spectant.*—Tertio colligitur ex dictis pertinere ad hanc scientiam tractare de communi ratione causæ, et de singulis causarum generibus, ut sic, et de primis ac potissimis causis seu rationibus causandi totius universi. Declaro singula, quia imprimis ratio causæ et effectus, ut sic, ex se communis est rebus materialibus et immaterialibus, nam in Deo, qui summe immaterialis est, ratio causæ reperitur, et in Angelis ratio effectus, et omnibus entibus creatis, quatenus entia finita sunt, commune et essenziale est, ut ab aliqua causa emanent, et ad ipsa etiam creata entia, vel materialia, vel immaterialia, secundum communem rationem aliquod genus operationis, vel causalitatis pertinet. Rursus hæc ratio causæ non tantum secundum communem rationem causæ, sed etiam secundum speciales et distinctos causandi modos ex se abstrahit a materia secundum esse; nam ratio causæ efficientis, ut sic, per se non requirit materiam, et multo minus ratio finis. Item hæc ratio agentis liberi, et a proposito. Item ratio causæ exemplaris, seu ratio causæ agentis per proprium exemplar, vel ideam. Rursus causa materialis et formalis, quamvis prout in substantiis reperiuntur, non videantur a materia abstrahere, tamen quatenus secundum communes rationes suas a substantiis et accidentibus abstrahunt, a materia etiam separantur; pertinet ergo ad metaphysicam hæc genera causarum distinguere, et singulorum rationes explicare. Et quia ipsa sapientia est, et suprema naturalis scientia, ad eam pertinet primas rerum causas, vel potius primas rationes causandi in prima causa considerare; ejusmodi autem sunt ratio causæ efficientis et finalis; hæc namque secundum suam perfectionem supremam nec materiam requirunt, neque ipsam, aut aliud genus causæ supponunt, neque imperfectionem requirunt, sed per se ac primario in prima causa, quæ est Deus, conjunguntur; secus vero est de ratione materiæ ac

formæ; hæc namque necessario supponunt aliam causam priorem a qua oriuntur saltem efficienter et finaliter, et ideo non computantur inter causas seu rationes causandi simpliciter primas, et ideo earum exacta cognitio non pertinet ad metaphysicum, nisi secundum rationes communes talium causarum, non tamen secundum eas res in quibus tales rationes causandi reperiuntur, quæ sunt materia et forma substantialis. Nam, licet hæc a metaphysica attingantur, tamen integra eam scientia a philosopho traditur.

18. Illud denique circa hoc considerandum est, variis, scilicet, titulis seu rationibus pertinere ad metaphysicum hanc causarum considerationem; nam si virtus causandi, vel causalitas ipsa, vel relatio inde resultans, considerentur ut sunt entia quædam, pertinent ad hanc scientiam, ut objectum ejus, non quidem ut adæquatum (ut quidam falso dicebant, quod supra tetigimus), sed ut pars objecti, quia hæc tantum sunt quædam entia, seu modi entium, non vero in se concludunt totam latitudinem entis. Si vero consideretur ratio, vel virtus causæ in ordine ad ipsam causam, scilicet, quatenus est proprietas, seu attributum ejus rei, quæ causa dicitur, sic pertinet ad hanc scientiam considerare de causa, non ut de objecto, vel parte objecti, sed ut de attributo quodam objecti, vel partis ejus; atque hoc modo, quia hæc scientia considerat de Deo, consequenter in eo considerat rationem primæ causæ finalis, efficientis, et exemplaris, et considerans de Angelis, inquirat quam virtutem causandi habeant in reliqua entia, et tractans de substantia, ut sic, speculatur quam causalitatem habeat circa accidentia, et sic de aliis. Denique si consideretur ratio causæ in ordine ad effectum, id est, quatenus ejus cognitio necessaria est ad exactam effectus cognitionem, sic etiam pertinet ad hanc scientiam causarum cognitio, non ut objectum, neque ut proprietas objecti, sed ut principium seu causa objecti seu partis ejus.

19. *Animæ rationalis consideratio sit metaphysici muneris.*—Duæ vero supersunt difficultates circa dicta. Una est de anima rationali, an ejus consideratio ad metaphysicum pertineat, sive in ratione entis, sive in ratione causæ consideretur. Est enim hæc anima substantia quædam immaterialis, et consequenter abstrahit a materia secundum esse, unde etiam abstrahit in propriis rationibus suis. Hac ergo ratione videri potest

propria et specifica consideratio hujus animæ ad hanc scientiam pertinere. Quod videtur confirmare Aristoteles, 1 de Partib., c. 4, significans physicum non considerare de omni anima. In contrarium vero est, quia anima rationalis, etiam ut rationalis est, est forma naturalis habens essentialem ordinem ad materiam, et ut sic est principium suarum operationum, etiam earum quas per corpus exercet, etiam secundum eum peculiarem modum quo ab homine exercentur. Sed hæc controversia tractari solet ex professo in principio libr. de Anima, ubi videri potest Card. Toletus, quæst. 2 proœmiali.

20. Nunc breviter dicitur hujus animæ considerationem remittendam esse in postremam et perfectissimam partem philosophiæ naturalis. Primo, quia scientia de homine, ut homo est, physica est; ejusdem autem artificis est de toto, et de essentialibus ejus partibus considerare. Deinde, quia, licet anima habeat esse subsistens et separabile a materia quantum ad actualem conjunctionem, non tamen quantum ad aptitudinem, nec quantum ad ordinem ad materiam, et consequenter neque quantum ad perfectam cognitionem, tam essentiæ, quam proprietatum et operationum ejus; omnis autem cognitio per materiam physica est. Non est ergo dubium quin cognitio animæ, quantum ad substantiam ejus, et proprietates per se illi convenientes, et modum, seu statum existendi vel operandi quem habet in corpore, ad physicum pertineat. De statu vero animæ separata, et modo operandi quem in eo habet, considerare, putant aliqui ad metaphysicum per se pertinere; quod est probabile, quia secundum eam rationem videtur omnino fieri abstractio a materia, et nihil de anima, prout in illo statu cognosci posse, nisi per analogiam quamdam et proportionem ad reliquas substantias immateriales; nihilominus tamen, quia ad perfectionem scientiæ spectat integre atque complete subjectum suum considerare, commodius hæc omnia in philosophia tractantur, maxime quia hæc consideratio animæ et statuum ejus, quasi in partes divisa, et in diversis scientiis tradita, prolixitatem parit et confusionem; et ideo in discursu hujus operis a consideratione animæ rationalis, tam conjunctæ, quam separata, abstinemus. Præsertim quia etiam de Angelis propter eandem causam perpauca dicturi sumus, quia integra eorum consideratio et contemplatio a Theologis merito jam usurpata est,

quam totam huc traducere alienum esset a naturali scientia, et consequenter a nostro instituto; res autem obiter attingere aut imperfecte tractare, aut nullius, aut parvæ utilitatis esset. Atque eadem fere ratio est de cognitione Dei, quamvis, quia de Deo plura possunt naturaliter cognosci quam de intelligentiis, et quia ejus cognitio naturalis, magis est ad perfectionem hujus scientiæ necessaria, nonnulla de ipso dicemus, quatenus vel a philosophis tacta sunt, vel ratione naturali inveniri possunt.

21. Altera difficultas erat de communibus rationibus substantiæ materialis, et aliis, quæ materiam includunt, vel sine materia esse non possunt; hæc vero in argumentis tangitur, et in solutionibus eorum expeditur.

22. *Rationibus opposita sententiæ satisfi.*—Ad primam ergo rationem dubitandi in principio positam solutio patet ex dictis. Non est enim necesse ut scientia, quæ considerat universalem rationem, in particulari descendat ad omnia quæ sub tali ratione continentur, sed solum ad ea quæ eandem rationem scibilis, seu eandem abstractionem participant. Quocirca, quamvis considerando convenientiam realem in communi ratione entis, non videatur esse major ratio de quibusdam entibus particularibus quam de aliis, ut sub hanc scientiam cadant secundum proprias rationes, considerando tamen convenientiam in abstractione a materia secundum esse, quæ est inter quasdam speciales rationes entium, cum ipsamet communi et abstractissima ratione entis, datur sufficiens ratio, ob quam hæc scientia ad particularia quædam entia descendat, et non ad alia.

23. *Difficilis Aristotelis locus exponitur.*—Ad primum vero fundamentum primæ sententiæ sumptum ex Aristotelis testimoniis patet responsio ex dictis; dicitur enim hæc scientia universaliter considerare de ente, quia abstractissimam rationem entis, in quantum ens, considerat, et de omnibus quæ in eadem abstractione et ratione scibili cum illa conveniunt. Et eodem modo dicitur tractare de omnibus rebus, scilicet, quatenus entia sunt, et quia docet principia generalia, et communia omnibus rebus. Specialem vero difficultatem videntur habere verba illa lib. 4, textu secundo, ubi dicitur hujus scientiæ esse considerare ens et ejus species, ac species specierum. Quidam respondent eam distributionem esse accommodatam intelligendum, scilicet, de speciebus entis proximis et remo-

tis sub eadem abstractione scibilis contentis. Sed melius D. Thomas, et alii antiqui, quos Fonseca sequitur, ad hoc respondet, aliter construendo litteram Aristotelis, quæ sic habet secundum versionem antiquam: *Entis in quantum ens quascunque species speculari unius est scientiæ genere, et species specierum.* In quibus verbis illa duo, *et species specierum*, æquivoca sunt; possunt enim conjungi, ita ut unum determinet aliud, et referantur ad ens, et ad species specierum entis, et hunc sensum significat clare versio Argyropoli, et in eo procedit expositio data. Aliter vero possunt illa duo verba disjungi, et ad diversa referri, scilicet, ad species rerum scibilium, et ad species scientiarum, et hoc recte significavit Fonseca vertens hoc modo: *Entis quotquot sunt species, unius scientiæ genere est, et species specierum contemplari;* atque ita sensus erit, unius scientiæ genere esse contemplari species entis in communi et in genere; variarum tamen specierum scientiarum esse contemplari varias species entis secundum proprias et specificas rationes scibilis. Atque ex hoc sensu confirmatur nostra sententia; nam si per scientiam unam intelligamus in rigore commune genus scientiæ, ex hoc loco habetur non pertinere ad aliquam scientiam in specie contemplari omnia entia secundum omnes specificas rationes eorum, sed hoc pertinere ad genus scientiæ speculativæ in communi. Ad scientias autem specificas spectare particularia objecta scibilia secundum proprias rationes eorum. Si autem per scientiam unam in genere intelligamus scientiam generalem ratione objecti, qualis est metaphysica, sic etiam ex hoc loco habetur hujusmodi scientiam solum considerare omnes species entis sub communi ratione entis vel substantiæ; scientias autem speciales considerare species entis sub propriis et specificis rationibus.

24. *Una humana scientia acquisita omnia scibilia ambire non potest secundum proprias rationes.* — Ad secundum respondetur, non posse dari unam scientiam humanam, et propriis actibus humani ingenii acquisitam, quæ universaliter illud perficiat quoad omnia scibilia secundum omnes rationes eorum, alioqui non solum illæ tres scientiæ speculativæ, philosophia, mathematica et metaphysica, sed etiam morales et rationales, ac denique omnes in unam coalescerent, quæ esset adæquata perfectio intellectus humani, quod est incredibile, quia, cum actus et discursus humani ingenii sint tam varii et tam particu-

lares et distincti, atque independentes inter se, non est verisimile fieri posse ut omnes concurrant ad eandem scientiam generandam. Neque id est necessarium ad effectum, de quo in argumento fit mentio, scilicet, ad judicandum de diversitate rerum distinctarum, quæ ad diversas scientias pertinere dicuntur, quia unaquæque scientia tradens cognitionem sui objecti sufficienter reddit facilem intellectum ad distinguendum illud a reliquis, si tamen reliqua cognoscantur, unde duæ scientiæ possunt sese juvare et concurrere ad hujusmodi judicia, maxime si una præbeat veluti formalem medium, alia vero quasi ministrat materiam, cui medium illud applicatur. Ita enim fere in proposito contingit; ut enim intellectus judicet et demonstret unum esse diversum ab alio, verbi gratia, equum a leone, ex metaphysica sumit formale medium, quod est ratio diversitatis, seu quid sit esse diversum, et illud applicat seu attribuit equo et leoni, quorum conceptus seu rationes ex philosophia sumit; tamen, quia medium est quasi formale demonstrationis, ideo talis demonstratio metaphysica censetur, et hoc modo dicitur esse metaphysicæ munus diversitatem in rebus ostendere; et eodem modo dicitur demonstrare quidditates rerum, quia medium demonstrandi quidditatem in ratione quidditatis, metaphysicum est, quia rationem quidditatis ut sic cognoscere, proprium est metaphysicæ.

25. Ad tertium respondent aliqui distinguendam esse in metaphysica duplicem rationem. Una est scientiæ particularis, sub qua ratione negant attingere materialia, ut sic. Alia est, quatenus est communis ars, aliisque scientiis vel artibus præest; hoc enim munus tribuit illi Aristoteles in hoc proœmio, et primo Poster., c. 17, text. 23, ubi per scientiam omnium dominam metaphysicam intelligit, ut omnes exponunt; sub hac ergo ratione dicunt, metaphysicam cognoscere res materiales, ut materiales sunt, imo et materiam istam, quatenus pura potentia passiva est; quod si objicias quia non potest scientia transgredi objectum suum, sub eadem distinctione respondent, id verum esse de scientia, ut particularis scientia est, non vero ut communis ars. Verumtamen distinctio et responsio majori indigent declaratione. Nam illæ duæ rationes non distinguuntur ex natura rei in habitu metaphysicæ, tanquam duæ partes ejus in re ipsa distinctæ, sed solum consideratione, et præcisiva abstractione nostra per

inadæquatos conceptus; nam metaphysica non nisi ratione sui objecti abstractissimi et universalissimi dicitur esse universalis scientia, et principia universalia tradere, ideoque posse alias scientias juvare; ergo non potest illa duo munera divisim (ut sic dicam), seu per diversas sui partes præstare, sed simul, dum suum objectum proprium perfecte tractat, consequitur quidquid perfectionis habet super alias scientias, et confert omnem utilitatem quam ad illas præstare potest; illa ergo partitio est tantum secundum rationem nostram. Igitur fieri non potest ut metaphysica transcendat rationem formalem sui objecti, tam secundum unam rationem, quam secundum aliam. Et confirmatur, nam si metaphysica, ut esse dicitur universalis, transcendit abstractionem suam, et in rebus materialibus, quatenus tales sunt, versatur, ergo in hoc nullum habet terminum aut limitem, sed ad omnia objecta aliarum scientiarum secundum omnes rationes eorum descendet, et sic inciditur in omnia incommoda quæ contra alias sententias intulimus. Sequela vero patet, tum quia si ex ratione formali objecti non assignatur talis terminus, non est unde assignetur; tum quia si metaphysicus attingit proprium objectum philosophiæ, verbi gratia, ut constituat illud, etiam attingeret omnium scientiarum objecta, et in ipsa philosophia oporteret omnes species naturalium entium contemplari, ut, si forte plures sunt philosophiæ, earum objecta secernat; si vero est una, quomodo ex tot rebus unum ejus objectum confletur, declaret.

26. Existimo ergo, metaphysicam sub nulla ratione consideratam transilire proprie rationem formalem sui objecti, nec attingere materialia, nisi concernendo aliquo modo abstractionem suam; nec denique esse universalem, aut deservire ad alias scientias, nisi sub ea ratione, qua perfecte exhaurit objectum suum. Ut autem hoc declarem, dico imprimis, metaphysicam non attingere rationem substantiæ materialis, et alias similes, quæ sine materia non reperiuntur, nisi quatenus illarum cognitio propria necessaria est ad tradendas generales divisiones entis in decem summa genera, et alias similes, usque ad propria objecta aliarum scientiarum præscribenda; hoc enim munus proprium est hujus scientiæ, ut sumitur ex 6, 7 et 8 Metaphysicæ, et quia ad nullam aliam scientiam hoc pertinere potest, ut per se facile constat; item, quia sine his divisionibus non posset

metaphysica suum objectum exacte cognoscere, nec secundum communem rationem entis, quæ cum analogâ sit, non satis distincte cognoscitur, non distinguendo modos quibus contrahi potest, neque secundum eas proprias et speciales rationes, quæ a metaphysica per se et exacte contemplandæ sunt, quia non potest has rationes perfecte attingere, nisi ab aliis eas separet ac distinguat.

27. Secundo dicitur, quoniam rationes universales, quas metaphysica considerat, transcendentales sunt, ita ut in propriis rationibus entium imbibantur, hinc fieri ut, dum metaphysicus attingit nonnullos gradus entium, quæ materiam includunt, ut ab illis separet cæteros gradus, qui ad se directe et per se pertinent, de illis abstracte consideret rationes et proprietates quæ communes sunt entibus abstrahentibus a materia, et ipsis etiam materialibus entibus, etiam ut talia sunt, specificative conveniunt; ut, verbi gratia, distinguit metaphysica substantiam in materialem et immaterialem, vel ut substantiæ immaterialis propriam rationem et considerationem assumat, vel quia ad scientiam pertinet proprias partes sui objecti aliquo modo considerare, ut dicitur 1 Posteriorum, cap. 23. Tradita autem hujusmodi divisione, substantiam immaterialem per se et directe considerat, omnia in universum tractando, quæ de illa cognosci possunt; substantiam autem materialem non ita contemplatur, sed solum quatenus necesse est ad distinguendam illam a substantia immateriali, et ad cognoscendum de illa omnia metaphysica prædicata, quæ illi ut materialis est, conveniunt, ut, verbi gratia, esse compositam ex actu et potentia, et modum hujus compositionis, et quod sit quoddam ens per se unum, et similia.

28. Tertio, in forma ad argumentum respondetur, ideo metaphysicam non considerare in particulari omnia entia, quia non transcendit propriam abstractionem sui objecti; gradus autem quosdam genericos considerare, qui attingunt materiam, non omitendo suam abstractionem, tum quia illosmet abstrahit a materia, quatenus est subjecta motui et sensui, solumque considerat illos secundum communes rationes actus seu formæ et potentiæ, et similes; tum etiam quia solum indirecte attingit proprias rationes eorum in ordine ad propriam abstractionem, scilicet, ut declaret quomodo in eis reperiantur communia et transcendentia prædicata, et quomodo ab eis distinguantur alii gradus,

vel genera quæ vere ac secundum rem ab omni materia abstrahunt. Et hoc quod Aristoteles, 4 Metaph., textu 5, significavit, cum dixit: *Philosophi est de omnibus posse speculari; si enim non philosophi, quis erit qui considerabit, si idem Socrates, et Socrates sedens, aut si unum uni contrarium?* etc. Philosophiam enim per antonomasiam vocat metaphysicam, ad quam dicit pertinere considerare diversitatem rerum in communi, quia idem et diversum sunt passionibus entis; et hoc declarat prædicto exemplo, quod affectandæ fortassis obscuritatis gratia in quodam individuo posuit, cum constet scientiam non descendere ad individua, ex 1 Poster., cap. 7, et lib. 3 Metaph., c. 13.

29. Quartum argumentum est revera difficile; attingit enim difficultatem de scientiæ unitate, qualis sit, quæ non potest hoc loco exacte tractari; attingemus tamen illam breviter sectione sequente.

SECTIO III.

Utrum metaphysica sit una tantum scientia.

1. *Metaphysica vere ac proprie scientia.* — *Metaphysicæ definitio.* — Explicato objecto metaphysicæ, facile erit ejus essentialem rationem exponere; quoniam vero essentia et unitas rei vel sunt idem, vel intrinsece conjuncta, ideo simul explicanda est ejus unitas, præsertim quia sermo est de unitate specifica, nam de numerica nulla est quæstio, cum constet in diversis multiplicari hanc scientiam secundum numerum, sicut et reliqua accidentia. In eodem autem certum est non multiplicari in ordine ad easdem res; an vero respectu diversarum ipsa etiam distinguatur, et consequenter in eodem subjecto multiplicari possit, pendet ex priori quæstione de unitate ejus specifica seu essentiali. Quoniam vero hæc unitas per genus et differentiam declaratur recte, eo quod species ex genere et differentia constat, ideo supponimus id, quod certum ac per se notum est, metaphysicam esse vere ac proprie scientiam, ut Aristoteles, in princ. Metaphysicæ et aliis innumeris locis docuit, et constat ex definitione scientiæ, quæ ex 1 Poster., et 6 Ethicor., cap. 3, sumitur, scilicet, quod sit cognitio seu habitus præbens certam ac evidentem cognitionem rerum necessariorum per propria earum principia et causas, si sit scientia perfecta et a priori. Hæc autem omnia in hac doctrina inveniuntur, quantum est ex vi et ratione objecti ejus, et

ideo non est dubium quin hæc sit in se scientia, quamvis fortasse in nobis non semper vel non quoad omnia statum vel perfectionem scientiæ assequatur. Constat ergo hanc scientiam contineri sub genere scientiæ. Imo ex dictis facile constare potest contineri sub genere speculativæ scientiæ, ut Aristoteles dixit 1 Metaph., cap. 2, et lib. 2, cap. 1, quia circa res maxime speculativas, et quæ ad opus non ordinantur, versatur, ut inferius commodius declarabimus, attributa hujus scientiæ explicando. Deinde constat ex dictis, hanc scientiam esse essentialiter distinctam a reliquis scientiis speculativis ac realibus, ut sunt philosophia et mathematica; unde fit etiam consequens habere illam, ut sic, unitatem aliquam, ratione objecti a nobis explicati. Sub qua ratione definiri potest, metaphysicam esse scientiam quæ ens, in quantum ens, seu in quantum a materia abstrahit secundum esse, contemplatur.

2. *Metaphysicæ una sit in specie subalterna, an vero in infima.* — Difficultas ergo in præsentibus tractanda superest, an hæc unitas sit generica vel specifica, et consequenter an illa differentia, quæ sumitur ex habitudine ad objectum adæquatum a nobis expositum, sit subalterna ita ut sub ea possint plures specificæ designari, vel potius sit una indivisibilis atque ultima. Multi enim priori modo de illa existimant; quorum sententia suaderi potest, primo, quia in objecto a nobis constituto abstractiones variæ possunt assignari; imprimis enim est illa duplex abstractio a materia secundum esse, aut necessario, aut permissive tantum, quæ videtur sufficiens ad variandum secundum speciem objectum scibile, ut sic, et consequenter scientiam. Rursus inter res, quæ necessario existunt sine materia, videtur, ut minimum, valde diversa abstractio Dei, qui est omnino purus actus, et ab omni etiam metaphysica compositione abstrahit, ab abstractione aliarum intelligentiarum, quæ licet materia careant, compositione tamen sunt, eisque attributa longe diversa conveniunt. Possunt ergo sub generali metaphysicæ unitate tres saltem scientiæ specie distinctæ constitui. Una quæ versetur circa ens in quantum ens, et ad summum descendat ad communes rationes substantiæ et accidentis, et ad novem genera quæ sub illo continentur; secunda, quæ intelligentias creatas; tertia vero quæ solum Deum contempletur. Nam, sicut in eo solo naturalis beatitudo consistit, ita videtur danda scientia

naturalis, quæ secundum ultimam et specificam rationem suam Deum solum attingat. Neque fortasse deerit, qui in plura membra hanc scientiam partiatur, juxta diversos gradus abstractionis in ipsis communibus rationibus entis in quantum ens, vel substantiæ in quantum substantia, et sic de aliis.

3. Secundo, principaliter argumentor in hunc modum, quia si hæc scientia est una, maxime quoad habitum judicativum, qui in mente relinquitur ex actibus ejus. Nam species intelligibiles, quibus hæc scientia utitur certum est esse quamplurimas, et non unam tantum; similiterque constat actus ejus esse varios et multiplices, non solum numero, sed etiam specie differentes. Quis enim dubitaret diversum esse actum, quo judicamus, omne ens esse unum, seu unitatem esse passionem entis, et quo judicamus, intelligentias esse immortales, vel aliquid simile? Si ergo unitas specifica in metaphysica excogitari potest, solum est quoad habitum judicativum. Sed in eo etiam constitui non potest. Ergo in nullo esse potest. Probatur minor, quia si ille habitus est unus specie, vel est omnino simplex in sua entitate secundum ordinem ad objectum (omissa pro nunc compositione, si qua est, per solam intensionem, aut radicationem in subjecto), vel est qualitas composita. Neutrum autem dici posse videtur. Primum probatur, quia cum habitus metaphysicæ ad varia judicia, et de rebus distinctissimis inclinet, ut sit ipsis actibus quasi commensuratus, non videtur posse per unam eandem simplicem qualitatem ad omnes illos inclinare, seu omnes efficere.

4. Quod secundo ita declaratur, quia habitus metaphysicæ primo acquiritur per unum actum circa unum objectum, verbi gratia, circa hanc conclusionem: *Omne ens est verum*, vel etiam similem; deinde per alios actus augetur et extenditur ad alias conclusiones valde diversas, in quo augmento necesse est aliquid realitatis vel entitatis illi addi, quia impossibile est intelligere augmentum reale sine additione reali. Hæc autem additio non potest esse sufficiens per modum intensionis solius, quia hoc augmentum non tantum est ex diversa participatione subjecti secundum majorem et majorem radicationem ipsius formæ in ipso, sed est ex parte ipsiusmet habitus per majorem extensionem ad objectum; ergo requiritur additio ex parte ipsiusmet habitus, quatenus ei aliquid additur, quo novum objectum seu novam conclu-

sionem respiciat, ut aperte docuit D. Thomas agens de habitibus in communi, 1. 2, quæst. 52, art. 1 et 2. Non potest ergo hujusmodi habitus esse omnino simplex, ut respicit totam latitudinem sui objecti. Quod vero neque compositus esse possit, et tamen esse vere unus in specie, probatur primo, quia id, quod primo acquiritur in habitu per actus unius speciei, et quod additur per actum speciei distinctum; sunt etiam inter se specie distincta; ergo non componunt unum habitum secundum speciem. Antecedens patet, tum quia actus, quibus illi generantur, sunt specie distincti, tum etiam quia inclinant ad similes actus specie distinctos; tum præterea quia non est major ratio distinctionis inter actus ipsos secundos, quam inter inclinationes, quæ per modum actus primi manent, ad similes actus inclinantes, iis quibus genitæ sunt, et consequenter commensurate, et proportionate ipsis; tum denique quia, si non esset distinctio specifica inter illa duo, nec numerica esset necessaria, sed sufficeret augmentum per modum intensionis. Consequentia autem prior probatur, quia ex duabus qualitibus specie distinctis non potest una qualitas et unius speciei componi.

5. Responderi potest, illa duo non distinguuntur specie totali, sed partiali, ideoque posse qualitatem integram, simpliciter unam, ex eis componi tanquam ex partibus heterogeneis. Sed contra, nam interrogo qualis sit hic compositionis modus, nam, aut est per veram et realem unionem illarum qualitatum (quæ dicuntur partiales) non tantum in eodem subjecto, sed etiam inter se, vel est solum per adunationem in eodem subjecto. Neutrum dici potest, nam primum non videtur satis posse intelligi aut explicari; nam interrogo qualis sit illa unio. Aut enim est per immediatam conjunctionem unius cum alio, et hoc non, quia talis unio non intervenit, nisi inter ea quæ se habent ut potentia et actus, vel ut forma et materia, accidens et subjectum, terminus et res terminabilis; nullo autem ex his modis illa duo inter se comparantur, ut per se constat, quia utraque respicit per se suum objectum, et non requirit aliam, ut ab ea terminetur vel actuetur. Vel uniuntur per modum cujusdam continuationis in aliquo termino communi, ut creduntur unum gradus intensionis; et hic modus unionis etiam est intellectu difficillimus. Primo quidem, quia oportet assignari aliquem indivisibilem terminum, in quo illa duo uniantur. Quod ta-